

UNIVERZITA KARLOVA
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

**Zlo a prvotní hřích v díle
Teilharda de Chardin**

Vlastimil Zeman

Ekumenický institut

Vedoucí práce Mgr. Kateřina Kočandrlé Bauer, Th.D.

Studijní program Teologie

Studijní obor Teologie křesťanských tradic

Praha 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Zlo a prvotní hřích v díle Teilharda de Chardin napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

V Praze dne 6. 6. 2019

Anotace

Práce se zabývá genezí zla podle Teilharda de Chardin a jeho pohledem na problematiku výkladu prvotního hříchu ve smyslu evolučního vývoje tak, jak ho k tomu dovedly jeho přírodovědné a teologické znalosti. Práce je rozdělena do tří kapitol. V první kapitole je uveden životopis Teilharda de Chardin. Druhá kapitola je věnována zlu a jeho logickému vývoji, souhlasnému s přírodními zákony. Pro porozumění jeho myšlenkovým postupům jsou v této kapitole objasněny jednak základní pojmy a vztahy souvisejících s evolučním procesem, tak i pojmy a vztahy zavedené Teilhardem de Chardin. Třetí kapitola vysvětluje Teilhardův výklad prvotního hříchu z pohledu pozice prvotního hříchu na ose evolučního vývoje zla. Druhá a třetí kapitola představují také oficiální stanovisko římskokatolické církve k danému tématu. Tím se ozřejmují rozdíly Teilhardovy teorie s oficiálními stanovisky římskokatolické církve a z toho plynoucí důvod Teilhardových rozporů s církevními představiteli.

Klíčová slova

Teilhard de Chardin, zlo, prvotní hřích, evoluce, římskokatolická církev, konvergence, entropie.

Summary

This thesis deals with the genesis of evil according to Teilhard de Chardin and his view on the issue of the interpretation of original sin in the sense of evolutionary development as he was led by his natural science and theological knowledge. The work is divided into three chapters. The first

chapter contains a biography of Teilhard de Chardin. The second chapter is devoted to evil and its logical development consistent with natural laws. To understand his thought processes, basic concepts and relationships connected to the evolutionary process are clarified in this chapter, as well as concepts and relationships introduced by Teilhard de Chardin. The third chapter explains Teilhard's interpretation of original sin from the view of original sin on the axis of the evolutionary development of evil. The second and the third chapter also introduce the official point of view of the Roman Catholic Church on the topic. This clarifies the differences between Teilhard's theory and the official viewpoint of the Roman Catholic Church and the consequent conflicts with representatives of the Church.

Keywords

Teilhard de Chardin, evil, original sin, evolution, the Roman Catholic Church, convergence, entropy.

Poděkování

Děkuji především vedoucí práce Mgr. Kateřině Kočandrlé Bauer, Th.D., za připomínky, cenné rady a laskavé vedení při zpracování této práce. Dále děkuji své ženě Ivaně za impuls vedoucí ke studiu a za její následnou trpělivost, toleranci a povzbuzení. Můj dík patří také celé mé chápající rodině.

Obsah

Úvod	7
1.Životopis	9
2.Zlo	12
2.1.Zlo v učení v římskokatolické církve.....	12
2.2.Pojetí zla u Teilharda de Chardín a jeho východiska.....	14
2.3.Evoluce.....	15
2.3.1.Definování základních pojmů.....	16
2.3.2.Vývoj.....	21
2.3.3.Pasivity.....	24
2.3.4.Formy zla.....	25
2.4.Shrnutí.....	26
3.Prvotní hřích	28
3.1.Prvotní hřích v učení římskokatolické církve.....	28
3.2.Prvotní hřích u Teilharda de Chardín a jeho východiska.....	30
3.3.Dva principy mechanismu prvotního hřichu.....	33
3.4.Shrnutí.....	34
Závěr	37
Seznam literatury	42

Úvod

Spatřil jsem též, že veškeré dílo Boží, dílo, které se pod sluncem koná, není člověk schopen postihnout; ať se při tom hledání pachtí sebevíc, všechno nepostihne. Ani moudrý, řekne-li, že zná to či ono, není schopen všechno postihnout. Kaz 8.17

Tato bakalářská práce předkládá úvahy Teilharda de Chardin o původu zla a související problematice výkladu prvotního hříchu. Ve svých dílech se o zlu nevyjadřuje obsáhleji a věnuje mu poměrně krátké úseky. Jeho přírodovědecká zkoumání ho dovedla k tomu, že zlo považuje za logickou součást vývoje. Pro jeho postoj ke zlu je mu vytýkán přílišný optimismus. Věří ve šťastný vývoj a v dosažení bodu Omega, bodu splnutí s Kristem, ve spásu a vykoupení. Tomu věnuje ve svých pracích daleko větší prostor.¹ Přestože zlo s vykoupením těsně souvisí, omezil jsem obsah této práce na téma zlo a prvotní hřích.

Je třeba poznamenat, že počátky Teilhardovy činnosti spadají do období modernismu, který měl snahu spojit moderní vědu s křesťanstvím. Zároveň se ale ve společnosti objevovaly názory, že věda a moderní poznatky se s náboženstvím neslučují. V roce 1859 vydává Darwin svou teorii *O původu druhů* v roce 1859. Již v roce 1862 přeložila jeho práci do francouzštiny deistka Clémence Augustine Royer. V předmluvě uvádí:

Darwinova doktrína je racionálním zjevením pokroku, který probíhá v logickém antagonismu s iracionálním zjevením pádu člověka. Jsou to dva principy, dvě náboženství, která spolu bojují. Je to buď ano, nebo ne, která jsou velmi kategoricky vyslovena a mezi nimiž je třeba si vybrat. Každý, kdo říká ano jednomu, je zároveň proti druhému.²

¹ Zrovna tak obsáhle se bodu Omega věnují například auři Gustave Martelet, Émile Rideau.

² VÁCHA, Marek. *Věda, víra, Darwinova teorie a stvoření podle knihy Genesis*. Brno: Cesta, 2014, s. 128–129.

Teilhard si nevybíral. Jeho vzdělání, zájem a práce ho přímo předurčovaly k tomu, aby porovnal zřejmé výsledky svých paleontologických bádání s historickým křesťanským pohledem. Vědeckými metodami a logickým postupem se snažil nalézt řešení, nebo alespoň naznačit cestu k symbióze obou.

Práce je rozdělena do třech kapitol: první kapitolou je životopis Teilharda de Chardin, po které následují dvě hlavní kapitoly. Kapitola druhá pojednává o zlu a jeho genezi ve světle evolučního procesu. Objasňuje pojmy, nezbytné pro porozumění tématu. Rovněž představuje postoje oficiálního učení římskokatolické církve, nutné k pochopení Teilhardových sporů s katolickou církví. Třetí kapitola pojednává o Teilhardově vidění prvotního hříchu. I zde kapitola nabízí oficiální pohled římskokatolické církve pro lepší porozumění rozdílu mezi Chardinovým konceptem a oficiálním církevním učením.

1. Životopis

Piere Teilhard de Chardin se narodil 1. května 1881 v Clermont-Ferrandu ve střední Francii jako čtvrté z jedenácti dětí. Prostředí domova mu bylo dobrým základem pro jeho budoucí činnost. Jeho otec, venkovský šlechtic, ho vedl k lásce k přírodě (sbírky nerostů, rostlin, motýlů), matka ke zbožnosti.

Dostalo se mu dobrého vzdělání. S vyznamenáním absolvoval roku 1897 jezuitské gymnázium. Po ročním studiu matematiky vstoupil v roce 1899 do noviciátu jezuitského řádu. Když roku 1901 museli jezuité opustit Francii, pokračoval ve studiu na ostrově Jersey v Lamanšském průlivu. Tam také studia filozofie a přírodních věd roku 1905 ukončil. Nastupuje na místo profesora filozofie a přírodních věd na řádovém gymnáziu v Káhiře. Svůj volný čas trávil systematickým pozorováním přírody. Roku 1908 se vrátil do anglického Hastingsu, kde studoval teologii a paleontologii. Tam se seznámil s myšlenkou evoluce. Studium ukončil v roce 1911 a byl vysvěcen na kněze. Odešel do Paříže a věnoval se studiu paleontologie a geologie.

Roku 1914 byl povolán do armády. Přestože mu příslušela důstojnická hodnost, sloužil na vlastní žádost v hodnosti vojína čtyři roky jako nosič raněných. Dva jeho bratři padli a on sám prošel významná bojiště 1. světové války včetně bojiště u Verdunu. Byl několikrát vyznamenán za statečnost a v roce 1921 byl vyznamenán řádem Čestné legie. Teilhardova účast ve Velké válce měla významný vliv na utváření jeho myšlení týkající se zla. Vždyť zlem byl obklopen celé čtyři roky. Jeho přístup k nebezpečí je charakteristický. Říká: „Budu-li zabít, změní se jen můj stav, všechno.“³ Nepromýšlí ale zlo jen jako utrpení. Vidí masu proti sobě bojujících lidí jako gigantickou molekulu proteinů. V *Genezi myšlenky* z roku 1916 píše: „Přinesl jsem si odtamtud zcela

3 HÉRONNIÈRE, Édith de la. *Teilhard de Chardin. Mystika přerodu*. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma, 2009, s. 39.

jasné přesvědčení, že válka bude mít kromě jiného za následek to, že propojí národy země způsobem, jakým by se toho jinak nedalo dosáhnout.“⁴ Již zde je patrný směr jeho myšlení. Během dovolené v roce 1918 složil řádové sliby.

V roce 1919 se vrátil do Paříže a pokračoval v započatém studiu. Promován doktorem přírodních věd byl roku 1922. Ačkoli mu v následujících letech byla několikrát nabídnuta profesura na pařížských vysokých školách, nepřijal ji pro podmínky, které mu kladli jeho vyšší řádoví představení – aby přednášel jen o své vědě a nešířil své názory o vztahu vědy a náboženství. Ačkoliv Teilhardovy pokrokové myšlenky budily u jeho příznivců zájem, v katolické církvi se ale setkávaly s odmítavým postojem. Jeho nadřízení mu určili místa činnosti a Teilhard, poslušný řádu, odešel. Tento scénář se s krátkými přestávkami v jeho životě opakoval vícekrát. V roce 1923 odjel poprvé do Číny, kde strávil s přestávkami více než 20 let na geologických a paleontologických expedicích do pouští a hor. V mezidobí pak podnikl cesty do Afriky, Mongolska, Indie, na Jávu.

Po 2. světové válce se vrátil do Paříže, kde byl sice vřele uvítán, ale zakrátko se situace opakovala. Od roku 1948 žil trvale v New Yorku. Roku 1950 byl zvolen členem Francouzské akademie. Ještě několikrát se vypravil do Afriky, aby se seznámil s posledními paleontologickými objevy. Zájem o vývoj vědy ho provázel do konce života. Zemřel na velikonoční neděli 10. dubna 1955 v New Yorku.

Teilhard byl excelentním přírodovědcem a jako filozof a teolog si nepřál být označován. Sám o sobě říkal, že je fyzikem ve starém řeckém významu.⁵ Jeho pohled byl integrální. Přesto se však ve svém díle musel

4 HÉRONNIÈRE, Édith de la. *Teilhard de Chardin. Mystika přerodu*. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma, 2009, s. 41.

5 Podle de la Héronnière se on sám bránil tomu, aby byl označován jako teolog. Vychází z životopisné publikace Claude Cuenota *Teilhard de Chardin*. Teilhard není svým povoláním teolog. Teologové mu ale vděčí za odhalení dimenze světa vědy. V těch mají nyní myslet, jestliže chtějí dělat své řemeslo podle příkladu T. Akvinského. Také za to, že jim představil zpřesněné pojetí evoluce, která se nestaví křesťanskému pohledu, ale naopak se mu přirozeně

k filozofickým a teologickým tématům vyslovovat. Jakkoli odvážně a geniálně, ne vždy z dnešního hlediska přesně. Pro pohyb na nové půdě bylo pro něj nutné hledat novou terminologii. Dlouhý pobyt v odlehlých oblastech mu dával možnost své teorie detailně promýšlet. Na druhé straně nevýhodou byla nemožnost prezentace jeho myšlenek a také nedostatečný styk s odborným světem. Nemohl dostatečně a pružně reagovat na kritiku a své názory vyjasňovat nebo korigovat.

otevívá.

HÉRONNIÈRE, Édith de la. *Teilhard de Chardin. Mystika přerodu*. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma, 2009, s. 201.

2. Zlo

V této kapitole se budu zabývat pojetím zla u Teilharda de Chardin. Nejprve je třeba se zamyslet nad samotným pojmem „zlo“. Na zlo je možné nahlížet různě. Zlo je něco, co je špatné, ubližující, nepravé, chybné, směřující proti řádu, svádějící ze správné cesty. V tradici křesťanství nenalezneme jedinou striktní definici zla. Příkladem rozmanitosti pohledů na zlo mohou být mnohé biblické texty, ve kterých je na zlo nahlíženo v různých souvislostech jako například zlo úmyslné, neúmyslné, zaviněné, nezaviněné atp.⁶

Jak uvidíme, Teilhard se nesnaží o definici zla na základě různorodosti jeho forem, které jsou mu více než dostatečně známy. Jde mu o vysvětlení vývoje zla v souladu s evoluční teorií a důkaz, že zlo je kategorií neoddělitelnou od procesu vývoje. V kapitole nejprve stručně představím pohled na zlo v římskokatolické církvi a navážu Teilhardovými východisky a jeho pojetím vývoje zla v evolučním procesu.

2.1. Zlo v učení v římskokatolické církvi

Římskokatolická církev má pro zlo jen jeden latinský výraz, *malum*. Pod ním se skrývají všechny myslitelné druhy zla. Zlo fyzické, morální, bezpráví, útisk, zlo konečnosti a smrti. Oficiální stanovisko římskokatolické církve vychází zejména z pojetí zla u Aurelia Augustina. Augustin se otázkou zla zajímal hlouběji a jeho závěry jsou pro římskokatolickou církev platné. Zlo

⁶ Například ve Starém zákoně: „Ochrání tě před zlou cestou, před každým, kdo proradně mluví.“ (Př: 2, 12), „Zemi daruji pokoj a nikdo vás nebude děsit, když budete spát. Učiním také přítrž řádění zlé zvěře v zemi a vaší zemi nebude procházet meč.“ (Lv: 26, 6), „Kain Hospodinu odvětil: Můj zločin je větší, než je možno odčinit.“ (Gen: 4, 13). Podobně v Novém zákoně: „[...] když je plná (sít), vytáhnou ji na břeh, sednou, a co je dobré, vybírají do nádob, co je špatné, vyhazují ven.“ (Mt: 13, 48), „[...] nepromarněte tento čas, neboť nastaly dny zlé.“ (Ef: 5, 16), „Vždyť nečiním dobro, které chci, nýbrž zlo, které nechci.“ (Ř: 7, 19).

je pro Augustina nedostatkem dobra (*malum privatio boni*). Používá příměru ke zdraví člověka. Jestliže člověku chybí zdraví, řekneme, že je nemocný. Nemoc je nedostatkem dobra stejně tak, jako zlo je nedostatkem dobra.⁷ Příčinou zla je podle Augustina špatná vůle stvoření jestliže jedná proti své stvořenosti a z vlastní vůle.⁸ Ale že výraz zlo nemusí být pojmem jen pro volní jednání lze spatřit v následující citaci:

Na Tobě vůbec není zla, a nejen na Tobě, nýbrž na celém Tvém stvoření, neboť mimo tento vesmír není ničeho, co by mohlo do něho vniknouti a porušiti Tebou stanovený řád. Jen některé jednotlivosti, jež neprospívají jiným, se považují za zlé; ale tytéž jednotlivosti, pokud prospívají jiným, jsou dobré a i samy o sobě jsou dobré. A všechny tyto věci, jež si neprospívají navzájem, prospívají nižší části stvoření, jež sluje země, které prospívá i zamračené a bouřlivé nebe.⁹

Oficiálně se římskokatolická církev o zlu vyjadřovala v aktuálních souvislostech v papežských vyhlášeních, na synodách, nebo v koncilních dokumentech.¹⁰ V oficiálních textech římskokatolické církve nenajdeme souvislý výklad nebo definici zla. Příkladem mohou být dokumenty II. vatikánského koncilu. V jednotlivých dokumentech je zlo zmiňováno v souvislosti s náklonností člověka ke zlu, ke zlu působícímu ve světě a ohrožujícímu pokrok, mravnímu zlu atp.¹¹ Ani v oficiálních textech římskokatolické církve nenajdeme souvislý výklad nebo definici zla. Dále například v *Katechismu katolické církve*¹² se výraz zlo vyskytuje na devadesáti osmi místech a týká se mnoha oblastí. Například mezilidských vztahů, lidské

7 AUGUSTINUS, Aurelius. *Katechetické spisy*. Praha: Krystal OP, 2005, s. 85.

8 AUGUSTINUS, Aurelius. *Katechetické spisy*. Praha: Krystal OP, 2005, s. 95.

9 AUGUSTINUS, Aurelius. *Vyznání*. Praha: Kalich, 2012, s. 211.

10 GROSS, Walter, KUSCHEL, Karl-Josef. *Bůh a zlo*. Praha: Vyšehrad 2005, s. 57.

11 *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Praha: Zvon, 1995. O zlu je pojednáno v dokumentech: *O církvi v dnešním světě, O misijní činnosti církve, O hromadných sdělovacích prostředcích*.

12 *Katechismus katolické církve*. Praha: Zvon, 1995.

důstojnosti, vášní, mravního zla, atp. Jednoznačnou definici zla však neobsahuje a jeho původem se nezabývá., z toho důvodu je v článku 385 citován sv. Augustin: „[...] Ptal jsem se, odkud je zlo a nedokázal jsem si odpovědět [...]“.¹³

Protože Teilhard de Chardin ve svém výkladu zla vychází z evoluční teorie, je potřebné zmínit se o postoji římskokatolické církve k evoluční teorii v době Teilhardova života. Prvním důležitým dokumentem zabývajícím se evolucí byla encyklika Pia XII *Humani generis*¹⁴ s podtitulem *O některých falešných názorech, které podkopávají základy katolické víry* z roku 1950. Protože encyklika vychází bezmála sto let po zveřejnění Darwinovy teorie a pět let před Teilhardovou smrtí, je pro zpracovávané téma zajímavá. V jejím 36. článku se uvádí, že vzhledem k současnému poznání církevní Magisterium nezakazuje bádání o původu lidského těla, týkající se jeho hmotné složky, avšak poukazuje na to, že katolická víra přikazuje tvrdit, že lidské duše jsou tvořeny bezprostředně Bohem. Klade důraz na uvážlivý přístup při promýšlení opačných názorů.

2.2. Pojetí zla u Teilharda de Chardin a jeho východiska

Teilhard ve svých pracích vychází z evoluční teorie, zároveň ale nenechává stranou křesťanský pohled. Propojení vědy a náboženství je pro něj důležité. Odmítá však v rozporu se stanovisky církve dualismus hmoty a ducha. Každý systém má podle jeho poznání současně i svou psychickou složku. Vědomí bývá označováno jako bizarní výjimka. Teilhard proti tomu namítá: „přírodní anomálie je vždy jen zvýrazněním nějaké vlastnosti, rozšířené v nepostižitelném stavu všude.“¹⁵ Totéž je platné i pro vědomí. Spolu s narůstáním složitosti a komplexností hmotné

¹³ *Katechismus katolické církve*. Praha: Zvon, 1995, s. 107.

¹⁴ *PIUS XII. Humani generis*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2004.

složky současně roste také složka psychická. Souhlasně s tím také projevy zla. Pro sledování vývoje zla je proto třeba jít spolu s Teilhardem cestou jeho pohledu hledu na evoluční proces od samého začátku.

2.3. Evoluce

Teilhard de Chardin byl ve svém pojetí vývoje zla ovlivněn Darwinovou evoluční teorií. Je třeba ale poznamenat, že se Darwinova teorie od počátku setkávala s protikladnými postoji. Někteří vědci ji nepřijali a naopak řada teologů ano. Například kardinál John Henry Newman, jeden z Teilhardových vzorů, v roce 1868 píše: „Darwinova teorie, ať již je pravdivá nebo ne, není nezbytně ateistická. Naopak, může nás vést k vyšší představě Boží prozřetelnosti a dovednosti.“¹⁶

V tomto smyslu nebyla tedy situace vzájemného vztahu vědy a náboženství jednoduchá. Z toho nutně plynula i změna pohledu společnosti na víru a obavy církve o své postavení. Nejednalo se jen o bezprostřední reakci, ale šlo o problém přesahující až do 20. století.

Teilhard Darwinovu teorii použil, ale jak říká Jan Sokol, na rozdíl od Darwina pohlíží Teilhard na evoluci opačným směrem. Člověk pro něj není pouze živočich s řečí a rozumem navíc, ale naopak, příroda je jím povýšena na dřímající lidství. V živočichu je již jakési před-lidství a zrovna tak hmota je před-živá, jinak by se živou nemohla stát. Znamená to, že je třeba mít respekt ke všemu jsoucímu. Pro výraz evoluce by byl pak vhodnější termín „stvoření“. Teilhard připomíná slova apoštola Pavla:

15 TEILHARD DE CHARDIN, Pierre. *Vesmír a lidstvo*. Praha: Vyšehrad, 1990, (francouzský originál: *Le phénomène humain*. Paris: Éditions du Seuil, 1969), s. 48.

16 VÁCHA, Marek. *Věda, víra, Darwinova teorie a stvoření podle knihy Genesis*. Brno: Cesta, 2014, s. 130.

„celé tvorstvo toužebně vyhlíží a čeká [...], společně sténá v naději, že bude vysvobozeno z otroctví zániku.“ (Ř: 8, 19nn)¹⁷

Teilhard zastává názor, že evoluce je řízena. Řízena v tom smyslu, že Bůh vložil veškerou informaci potřebnou pro vývoj do počátečního bodu.¹⁸ Nazývá jej bodem Alfa. Nejedná se o detailní plán, ale o svobodnou možnost tvoření, včetně všech potřebných podmínek. Jaký je výsledek procesu, záleží na úrovni vyspělosti, podle Teilharda komplexity zúčastněných.

2.3.1. Definování základních pojmů

Nejprve je potřebné se seznámit s hlavními pojmy, které popisují síly, které v evolučním ději působí a které jsou důležité pro porozumění evoluci a vývoji zla v rámci evoluce podle Teilhardova pojetí. Jedná se o mnohost, jednotu, energii, tři termodynamické zákony, vnějšek a vnitřek.

Počáteční vesmírnou látku Teilhard nedefinuje. Necítí se k tomu povolán. Poukazuje na existenci mnoha, někdy často se měnících teorií kvalifikovaných fyziků. Všimá si ovšem jistých společných aspektů, které se v těchto teoriích objevují. Usuzuje, že elementární hmota se skládá ze tří složek:

První složkou je mnohost. Čím hlouběji sestupujeme v pozorování, od velkých objektů až k jejich nejmenším částem, pozorujeme, jak ztrácejí smysl jejich nejobyčejnější vlastnosti. Pozorovaný předmět je složen z částí menších. Je jich tím více, čím užitíme většího rozlišení. V každém stupni, kterého dosáhneme, se znovu objevuje celý obraz světa, zatím co stupeň předchozí se ztrácí. Není důvod se domnívat, že i pod hranicí pro nás

17 SOKOL, Jan. Teilhard tehdy a dnes. In MIKEŠ, František, (ed). *Teilhard, evoluce a globální spiritualita*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, s. 80.

18 Žádný přírodní zákon nevysvětluje proč a v jakém pořadí se stále složitější struktury tvoří. Je zřejmé, že tato informace je vnější.

největšího možného rozlišení by tomu bylo jinak. Znamená to, že co postihujeme našimi smysly je jen povrchem těžko určitelné elementární hmoty. „Substrát hmatatelného vesmíru, závratný svým množstvím i nepatrnými rozměry, se směrem dolů bezmezně rozpadává.“¹⁹ Jak shodné s biblickým „Prach jsi a v prach se navrátíš.“ (Gen: 3, 19)

Druhou složkou je jednota. Všechny částice této mnohosti jsou si podobné a mají stejné chování. Hmota se takto jeví homogenně. Částice neexistují jen samy o sobě tak, jak je dáno jejich rozměry. Určující je pro ně vliv na částice v jejím okolí, nebo v určitém dílu hmoty. Tento vliv je vzájemný. Jedná se o kolektivní vazby, koexistenci, která platí jak v mikrosystémech, tak i v makrosystémech. Vzájemné vztahy jsou základním kamenem Teilhardovy teorie. Čím mohutnější a kvalitnější je spojení, tím je vyšší a kvalitnější je i duchovní aktivita.

Třetí složkou je energie. Tou rozumíme právě schopnost vzájemného působení, vytváření vazeb. Zároveň je také stavovou hodnotou, protože mezi částicemi při jejich interakci dochází k energetické výměně. Energie je prokazatelně zároveň také hmotou.²⁰ Energii je možné označit jako nejpůvodnější formu univerzální látky.

Tato skutečnost svádí k tomu, že máme představu o vzniku všech tvarů z této prvotní formy. To by ale znamenalo, že jednota celého vesmíru by byla v tomto počátku. Nebo jinak řečeno, v posledním bodu výše uvedeného dělení. Veškeré bytí by drželo pohromadě zdola. Teilhard se přes uznání těchto měřitelných skutečností domnívá, že, „pokud věci drží a drží při sobě navzájem, je to díky komplexnosti, shora.“²¹

19 TEILHARD DE CHARDIN, Pierre. *Vesmír a lidstvo*. Praha: Vyšehrad, 1990, (francouzský originál: *Le phénomène humain*. Paris: Éditions du Seuil, 1969), s. 36.

20 Skutečnost, která byla již za Teilhardova života prokázána mnoha fyziky, viz ŽELIVAN, Pavel. *Teilhard de Chardin*. Roma: Accademia Cristiana 1968, s. 44–45.

21 TEILHARD DE CHARDIN, Pierre. *Vesmír a lidstvo*. Praha: Vyšehrad, 1990, (francouzský originál: *Le phénomène humain*. Paris: Éditions du Seuil, 1969), s. 38.

Zkomplexňování hmoty je pro Teilharda důležitým zákonem. Vesmírná látka se navíjením shromažďuje do stále složitějších a organizovanějších hmotných forem. S energií souvisí její dvě Teilhardem představené formy. Každá z nich působí v jiné části objektu.

První je tangenciální energie, která má vnější, mechanické projevy. Tvoří vazby a chová se konstantně. Je měřitelná fyzikálními metodami.

Druhou je radiální energie, ta je původcem rostoucí složitosti, psychična a sjednocování struktur. Má všeobecnou řídicí funkci. Působením případné volné části tangenciální energie v objektu dojde k nárůstu komplexnosti spojením s okolními objekty. Úměrně tomu dojde ke zvýšení energie radiální. Ta pak díky pozměněné vyšší formě obdobně působí na energii tangenciální. Je to spirálovité navíjení, růst. Přestože každá z nich má jiný charakter, jsou spojitě.

Velmi důležité je představit termodynamické zákony, které popisují evoluční pohyb z hlediska fyzikálněchemických dějů a souvislostí s nimi spojených. Každý termodynamický systém, složený z mnoha vzájemně na sebe působících částic, má určitou energii. Ta se dělí na vnější (kinetická energie systému jako celku a energie v poli vnějších sil) a vnitřní (pohyb a vzájemné působení částic, které systém tvoří). V termodynamice se vnější energie neuvažuje. Systém se považuje za izolovaný. Jako izolovaný se jeví také vesmír. Znamená to, že se v něm pracuje s původním, konstantním kvantem energie. Na každou syntézu, tedy pokrok i v oblasti duchovní, je třeba vydat určité množství energie. Podle prvního termodynamického zákona, zákona o zachování energie, přírůstek v novém vývojovém stupni znamená ztrátu v stupni původním. Celková suma energie zůstává beze změny. Mění se jen její podoba.

Platí ale také to, že při všech přeměnách energie dochází ke ztrátám a degradaci jistého množství energie. Tím se uvolňuje teplo a narůstá

chaos. Tuto degradaci popisuje druhý termodynamický zákon, který zavádí veličinu entropie. Entropie tedy působí sestupně – k indiferentnímu stavu. V něm ustává veškerý pohyb a podle třetího termodynamického zákona dochází k tepelné smrti systému. Termodynamický popis se ideálně vztahuje na makroskopické systémy, které obsahují velký počet částic. Struktura atomů ani molekul v něm nejsou obsaženy. Proto platí obecně a na stavu těchto částic nejsou závislé. To by ale znamenalo, že evoluce je v rozporu s jedním ze základních přírodních zákonů.

K entropii lze ale přiřadit složku opačného charakteru, negentropii. Italský fyzik Fentapié ji nazval syntropií.²² Ta působí vzestupně – k systémům málo pravděpodobným, ke komplexnějším strukturám. „Hmota tíhne sama ze sebe k energetické smrti v entropii, kdežto duchovní složka naopak puď hmotu vzhůru, k tomu, co je stále složitějším a spontánnějším (v biosféře) a uvědomělejším (v noosféře).“²³ Syntropie je pro Teilharda život posuzovaný v celku jako síla směřující proti entropii. Je to pravá chuť žít, „která pohání a řídí vesmír po jeho hlavní ose komplexnosti a vědomí“.²⁴ V celém dlouhém vývoji živých organismů, od prvoka po lidstvo, vidí množství stupňovaných výzev a výjimek „stále nezměřitelnějších z obvyklého fungování zákonů energie a pravděpodobnosti.“²⁵

Vědec Teilhard proti těmto fyzikálním zákonům nemá žádné námitky. Poukazuje ale na to, že věda zkoumá svět pouze z vnější stránky a nabízí pohled ze stránky vnitřní. Vnějšek a vnitřek jsou proto dalšími důležitými kategoriemi. Vnějškem se rozumí vše to, co je fyzické. Atomy, molekuly, jejich reakce a jevy, které je provázejí. Vnitřek je záležitostí

22 ŽELIVAN, Pavel. *Teilhard de Chardin*. Roma: Accademia Cristiana 1968, s. 34.

23 VIALLET, François Albert. Pierre Teilhard de Chardin. In ALTRICHTER, Michal, (ed.). *Pierre Teilhard de Chardin. Svatá Hmota. Soubor studií*. Olomouc: Centrum Aletti, 2005, s. 41–42.

24 TEILHARD DE CHARDIN, Pierre. *Chuť žít*. Praha: Vyšehrad, 1970. (francouzský originál: *Comment je crois*. Paris: Éditions du Seuil, 1969), s. 179.

25 ŽELIVAN, Pavel. *Teilhard de Chardin*. Roma: Accademia Cristiana 1968, s. 34.

psychickou. Obě části se vzájemně podmiňují. Dokonalost a složitost vnějšku věcí odpovídá úrovni jejich vnitřku. Jestliže je vnějšek málo složitý, je zrovna tak málo složitý vnitřek. V úrovni neživé přírody není vnitřní složka smysly vnímatelná.

Musíme-li tedy z bytí věci hmotné zdánlivě, tj. podle běžného obrazu chápání života, přece soudit na základě těchto principů na přítomnost ‚života‘ v ní, třeba v nějaké nedokonalé formě (kterou můžeme nazvat previtální), potom musíme stejně tak ze zdánlivého nedostatku života hmotné věci ‚mrtvé‘ soudit zase naopak na nedostatek, tj. na nedokonalost samého jejího bytí. Jako v ‚mrtvé hmotě‘ není (tj. my nevnímáme) život, láska, poznání a podobně, zrovna tak musíme z nedostatku života atd. soudit o bytí této ‚mrtvé hmoty‘, že není, nebo skoro není, tj. že je až na nejzazší hranici bytí, hraničící už skoro s nebytím, ať se nám jakkoli zdá bytí hmotné, třeba například u kamene, tím nejpevnějším a ‚nejskutečnějším‘ bytím. Na žebříčku bytí, tj. dokonalosti bytí, stojí nejnižší, niž než nejnižší život. Podobně ze stupně života, který vnímáme, poznáváme stupeň a dokonalost bytí těchto živoucích bytostí a klademe například u člověka na nejvyšší příčku bytí v celém hmotném kosmu, třeba zároveň pozorujeme, že čím je forma života dokonalejší, tím je ‚zranitelnější‘.²⁶

Z uvedeného plyne, že jakkoli je počáteční vesmírná látka nerozčleněná, je zřejmé, že vykazuje jistou podvojnost. Ta má dvojí tendenci pohybu. Duch a hmota, materiálnost a psychika, energie tangenciální a radiální entropie a syntropie, vnějšek a vnitřek. Pro všechny uvedené principy platí, že jsou spojené a jeden je měřítkem druhého. Přebytek jednoho ukazuje na nedostatek druhého a naopak.

26 VOJTEK, František. *Cesty k Teilhardovi de Chardin*. Praha: Křesťanská akademie Řím, 1996, s. 42.

2.3.2. Vývoj

Jak bylo zmíněno, Darwinova evoluční teorie byla pro Chardina vodítkem, ale užívá jí svým způsobem. Podle něj není evoluce proces cyklický, ale proces narůstání. Veškeré objekty, včetně živých bytostí mají tendenci seskupovat se v celky stále složitější a zároveň mezi sebou tvořit vazby. Od počáteční mnohosti se postupně sjednocují v stále složitější celky. Nejedná se jen o prostý postup od jednoduchého ke složitějšímu. Jednotlivé části, včetně světa, se koncentrují jak uvnitř jednotlivých částí, tak i mezi nimi. Do doby, než se objevil život, hrály neústrojné procesy ve vývoji hlavní roli. Jakmile se život vyčlenil z hmoty, a to již v podobě prvních bílkovin, došlo k výrazné změně. „Osa geogeneze od té doby prochází a pokračuje biogenezí. A jejím konečným vyjádřením je psychogeneze.“²⁷ Celý postup znamená zavíjení se do sebe formou spirál, které se zahušťují a stoupají kolem osy. Psychologické osy – osy duchovního růstu k bodu Omega.

Hmota a duch jsou tedy dvě fáze téže skutečnosti a existuje mezi nimi závislost. Čím více se postupně systémy uspořádávají, tím více je v nich zřetelný duch, vědomí. Stupeň vědomí je úměrný množství a kvalitě organizované hmoty. Znamená to, že se každý organizovaný komplex projevuje dvěma aspekty. Materiálním, vnějším a psychickým, vnitřním. Méně složité vnější projevy značí i chudší projevy vnitřní. V oblasti neživé přírody nejsou vnitřní projevy prakticky vnímatelné. Z hlediska evolučního však existují od prvopočátku.

Vývoj není kontinuální, ale probíhá ve třech vývojových etapách. Základní linie sleduje směr před-život – život – myšlení. Přejít do další etapy nastává v okamžiku nahromadění příznivých podmínek. V řeči termodynamiky to znamená, že nerovnováha již dosáhla mezních hodnot.

Infinitezimální, nepatrnou, změnou (příznačnou poslední kapkou) pak systém

27 TEILHARD DE CHARDIN, Pierre. *Vesmír a lidstvo*. Praha: Vyšehrad, 1990, (francouzský originál: *Le phénomène humain*. Paris: Éditions du Seuil, 1969), s. 126.

dosahuje vyšší úrovně. Nastolí se tak rovnovážný stav. Děj je to v reálných podmínkách nevratný. Dále ovšem může obdobným způsobem v té které větvi pokračovat. Podmínky se připravují libovolně dlouhou dobu. Čas není v termodynamických zákonech zaveden. Samotný způsob přeměny je libovolný.

V hylosféře to byly nejprve základní formy hmoty, které se seskupovaly v útvary složitější, které směřovaly k bodu oživení a k přechodu k biosféře. O době mezi neživým a živým Teilhard uvažuje jako o jakési mezietapě, o období podživého. Mezi pásmem molekul a buněk předpokládá důležité a opomínuté pásmo megamolekul. Přechodový stav, díky kterému došlo k oživení.²⁸ Dalším postupem korpuskulizace a konvergence v etapě biosféry dochází ke změnám v poměru duch – hmota. Lidoopi prolamují hranici biosféry a dále na scénu přichází člověk. Je to bod polidštění. Ten je počátkem noosféry, ve které vývoj postupuje dál. Podle Teilharda to jsou tři etapy, které jsou třemi pásmy uspořádanosti. V prvním nejsou ještě jednotlivé prvky dostatečně semknuty. Znamky spontaneity a senzibility jsou na nízké úrovni. O stupeň výš se nachází menší pásmo prvků živých, ale nereflektujících. Třetím pásmem je pásmo člověka. Bytosti myslící a reflektující, ale ještě nehotové. Současně jsou tato pásma také případnými pásmy neuspořádanosti, v kterých se projevuje jistá míra a úroveň nepořádků.

Vývoj postupuje vpřed tápáním. Na cestě je mnoho překážek a je mnohem více možností, že věci dopadnou hůře než lépe. Zrovna tak jako je mnohem větší pravděpodobnost, že se věci rozloží, než složí. Zpočátku

28 Zde je příklad Teilhardovy předvídavosti. Jak dlouho období předpokládaných megamolekul trvalo, nedovedl upřesnit. Až nynější věda jeho úvahy potvrzuje. Z výzkumu prekambričských hornin ve stáří od 3,5–3,8 mld. let do 0,8 mld. let plyne:, prekambričské horniny, považované ještě v počátku padesátých let minulého století z velké části za azoické, bez života, ukazuje dnešní stav základního výzkumu jako značně oživené, a to mikroorganismy, doloženými faktickou dokumentací a průvodními daty.“

KONZALOVÁ Magda. Příspěvek k vytváření obrazu nejstarších organismů v historii země. In ALTRICHTER, Michal, (ed.). *Pierre Teilhard de Chardin. Svatá Hmota. Soubor studií*. Olomouc: Centrum Aletti, 2005, s. 82.

je výběr náhodný, přirozený. Postupně, podle míry vědomí se míra náhody zmenšuje.

Úměrně tomu jak roste fyzická a psychická složitost, roste i zlo. Teilhard uvádí, že v počáteční mnohosti²⁹ zlo neexistuje. Dále postuluje:

[...] postupné sjednocování v nesmírnosti časoprostoru s sebou nese mnohá tápání a pokusy, nutně vzato (od chvíle, kdy mnohost přestala být ničím) do sebe vstřebává bolesti a chyby. Vzato statisticky, je v případě rozsáhlého systému, který se pořádá, naprosto ‚osudově‘ dáno: 1. Že se cestou objevují místní nepořádky a 2. Že z těchto elementárních nepořádků od roviny k rovině (neboť kosmická tkáň je organicky propojená) vznikají stavy nepořádku kolektivního, které se ve sféře života projevují jako bolest, počínaje příchodem člověka jako hřích.³⁰

Statistickou nutnost však Teilhard blíže nevysvětluje.

Do příchodu člověka se zlem dá rozumět směr, který nevede k dobrému výsledku. Směr, který je překážkou pokroku. Ovšem překážkou v daném čase zdánlivou, protože k hodnocení může dojít až následně. I slepá cesta sama o sobě nemusí být zlá, protože v posledku napomáhá zdárnému vývoji. To, co je pro jednu stranu zlem, může být, a také bývá, pro stranu druhou dobrem.

Ke zlu, hrozivému a ničícímu, tak, jak tomu výrazu převážně rozumíme, dochází s příchodem člověka. S rozvojem vědomí. Se schopností reflexe a predikce. Je možné říci, že zlo, ve své nejzazší formě, je vědomé porušování řádu. Je to zlo morální.

Úroveň zla se zvyšuje s úrovní vyspělosti psychiky. U prvních lidských bytostí bylo zlo podobné zlu, jaké je možné vidět u lidoopů. S postupem času

29 Mnohé je pro Teilharda obrazem pro „nic“. Ve sjednocování, jemuž je vystavuje tvůrčí skutek, je tato podoba „ničeho“ odstraněna. MARTELET, Gustave. *Teilhard de Chardin, prorok Krista vždy většího*. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma, 1998, s. 136.

30 TEILHARD DE CHARDIN, Pierre. *Jak věřím*. Praha: Vyšehrad, 1998, (francouzský originál: *Comment je crois*. Paris: Éditions du Seuil, 1969), s. 110.

a rozvoje vědomí se jeví rozsah potenciálních, zvláště společenských rizik stále širší. Úměrně tomu i pravděpodobnost chybných řešení a včetně zla.

2.3.3. Pasivity

Pasivity jsou důležitou kategorií, protože mají velmi úzký vztah k působení zla na člověka. Tento vztah je dán mírou zdařilé či nezdařilé, možné či nemožné korekce. Člověk by měl ke zlu přistupovat aktivně. Pasivita ke zlu, Teilhardem odmítaná, po celé generace živila katolický kult utrpení. Teilhard odmítá „přisuzovat sebemenší cenu oběti či utrpení pro ně samotné“³¹

S lidským životem souvisí dva pohyby. Akce a reakce, Teilhardovým slovníkem se jedná aktivitu a pasivitu. Aktivitu směřující k rozvoji provází nevyhnutelně pasivita. Jakkoli se člověk domnívá, že jedná pouze vlastními silami, působí na něj vlivy, kterých si často ani není vědom. Jsou to pasivity, které více či méně patří ke straně zla, jsou spojeny s utrpením. Teilhard uvádí, že pasivity, přestože na aktivity klademe větší důraz, zaujímají v lidském bytí nezměrně rozsáhlejší a hlubší část.³² Pasivity pak dělí na pasivity růstu a pasivity poklesu

Pasivity růstu, pokud jsou překonány, nejsou pravými překážkami. Jsou výzvou a svou podstatou jakýmsi postupovými body na cestě lidského vývoje. Ve své podstatě jsou přátelské. Jejich překonáním je dosaženo kvalitativně vyššího stupně. Pasivity růstu by mohl charakterizovat novozákonní úryvek:

Nepotkala vás zkouška nad lidské síly. Bůh je věrný: nedopustí, abyste byli podrobeni zkoušce, kterou byste nemohli vydržet, nýbrž zkouškou vám připraví i východisko a dá vám sílu, abyste mohli obstát. (1Kor: 10, 13)

31 HÉRONNIÉRE, Édith de la. *Teilhard de Chardin. Mystika přerodu*. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma, 2009, s. 81.

32 TEILHARD DE CHARDIN, Pierre. *Chut' žít*. Praha: Vyšehrad, 1970. (francouzský originál: *Comment je crois*. Paris: Éditions du Seuil, 1969), s. 38.

Pasivity poklesu neboli umenšování, nevykazují žádný tvůrčí postup. Jsou překážkou v postupu a vždy jsou vždy přítomny jako určitý podíl v kladných situacích. Pasivity poklesu se podle původu dělí na pasivity vnější a vnitřní. Vnějšími pasivitami se rozumí ty, které člověk nemůže ovlivnit. Jedná se různé nešťastné náhody, nemoci, urážlivá slova. Vnitřní pasivity Teilhard označuje jako „nejtemnější a nejbeznadějněji nezužitkovatelný zbytek našeho života“.³³ Jedná se například o vrozené vady, intelektuální nebo morální nevybavenost. Zdá se, že některé původně vnější pasivity se mohou, díky nepříznivým okolnostem, proměnit na pasivity vnitřní. Tyto stavy pak omezují lidskou aktivitu. Patrně nejvýznamnější pasivitou poklesu je vliv času, který znamená stárnutí se vzrůstajícími omezeními a konečně smrt.

Do smrti jako do oceánu se vlévají všechna naše náhlá nebo postupná umenšování. Smrt je souhrn a dovršení našich umenšování: ona je zlo samo – zlo prostě fyzické, pokud vyplývá z hmotné mnohosti, do níž jsme všichni ponořeni, ale také zlo morální, pokud tato neuspořádaná mnohost, zdroj všech nárazů a vší porušenosti, je způsobena – ve společnosti nebo v nás samých – špatným užitím naší svobody.³⁴

2.3.4. Formy zla

Chardin uvádí krátkou kategorizaci zla v dodatku závěru knihy *Vesmír a lidstvo*.³⁵ Je Teilhardovou reakcí na výtky, které pramenily z neporozumění jeho práci. Protože se v knize nemluví o bolesti, utrpení a zlu, byl označován za přehnaného a naivního optimistu. Teilhard ale v zájmu jednoduchosti výkladu vyzvedával pozitivní obsah své teorie a domníval se, že logická existence druhé stránky, stránky zla je dostatečně zřejmá. Pro srozumitelnost

33 TEILHARD DE CHARDIN, Pierre. *Chut' žít*. Praha: Vyšehrad, 1970. (francouzský originál: *Comment je crois*. Paris: Éditions du Seuil, 1969), s. 44.

34 TEILHARD DE CHARDIN, Pierre. *Chut' žít*. Praha: Vyšehrad, 1970. (francouzský originál: *Comment je crois*. Paris: Éditions du Seuil, 1969), s. 45.

35 TEILHARD DE CHARDIN, Pierre. *Vesmír a lidstvo*. Praha: Vyšehrad, 1990, (francouzský originál: *Le phénomène humain*. Paris: Éditions du Seuil, 1969), s. 255-257.

výkladu nepokládal za vhodné se o negativní stránce obšírněji zmiňovat. V dodatku proto tuto „chybu“ napravuje a zlo dělí do čtyř forem.

První formou je zlo zmatku, neuspořádanosti a nezdaru ve světě, který postupuje podle evolučního principu tápavě od mnohého k jednomu. Druhou formou je zlo rozkladu. Tato druhá forma je pouhou dílčí částí formy druhé, neboť smrt je základním soukolím vzestupu života. Formou třetí je zlo samoty a úzkosti v temném světě který dosud nedokážeme správně pochopit a nevíme, co po nás chce (jako by to byl někdo). Poslední, čtvrtou formou je zlo růstu, snad nejméně tragické (protože nás povznáší), ale o nic méně reálné, neboť se do něj formou práce a úsilí přenáší každý pokrok ve směru k větší jednotě.³⁶

Tato kategorizace dobře charakterizuje různé formy zla, které však mohou obsahovat mnohé další. Ale všechny tyto formy se současně vyskytují v celém průběhu vývoje. Teilhardovi však šlo, jak bylo zmíněno výše, o pojetí a vývoj zla jako jednoho komplexního celku, který je neoddělitelnou součástí vývoje. Sám k tomu poznamenává: „Jenže právě toto zlo, nezdolné a rozmanité, vyráží ze všech pórů a kloubů systému, který zastávám“.³⁷

2.4. Shrnutí

Je zřejmé, že zlo existuje od počátku vývoje a je s vývojem spjato. Narůstá stejně tak, jak narůstá entropie. Jeho růst, je úměrný vývoji komplexu hmoty a vědomí, protože vnitřek a vnějšek objektu, hmota a psychika jsou spolu propojeny. Čím je složitější struktura hmoty, tím je složitější složka

36 MARTELET, Gustave. *Teilhard de Chardin, prorok Krista vždy většího*. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma, 1998, s. 138.

37 TEILHARD DE CHARDIN, Pierre. *Vesmír a lidstvo*. Praha: Vyšehrad, 1990, (francouzský originál: *Le phénomène humain*. Paris: Éditions du Seuil, 1969), s. 255.

psychická. Z toho vyplývá, že tím složitější jsou i projevy zla. Zlo tedy se v každém stupni vývoje, od prakticky nezatelných projevů v neživé hmotě, až k jeho sofistickým podobám v podání člověka. V prvních fázích vývoje je zlo výsledkem fyzikálně chemických procesů, v oblasti živého výsledkem reflexů a boje o přežití. Lidské rozhodování je od počátku také aktem svobodné vůle, rozhodováním mezi dobrem a zlem. Tak, jak nalézáme i v biblických textech.³⁸

Nejvíce problematické jsou okamžiky přechodových fází, ve kterých je zvýšený nárůst entropie, chaosu. Tam je potenciálně nejvyšší riziko vzniku zla. Staré lpí na původním a averze k riziku bývá velká. Avšak i v negativním prostředí je vždy přítomen pozitivní prvek, kterého je třeba co nejvíce využít. Přes veškerou snahu ale část zla logicky zůstává.

Ale tvé zjevení, Pane, mi přikazuje věřit více. Moci zla ve vesmíru nejsou jen nějakým sklonem, úchylkou, znaménkem „minus“, anihilujícím návratem k mnohosti. V průběhu duchovního vývoje světa se některé vědomé prvky, monády, svobodně oddělily od masы vedené tvou přitažlivostí. Zlo se takřka do nich vtělilo, „substancializovalo se“ v nich. A nyní kolem mne existuje a je přítomno něco temného, špatné bytosti, zlé věci, které jsou přimíšeny ke tvé zářící přítomnosti. A tento oddělený celek představuje definitivní a nesmrtelný odpad geneze světa. Existují temnoty nejen vnitřní, ale i vnější. To nám říká evangelium.³⁹

38 Neuposlechl mě lid můj, Izrael mi povolný být nechtěl. Nechal jsem je tedy být s tím zarputilým srdcem, ať si jdou za svými plány. (Ž: 81, 12–13)

Oni však řekli: „Zbytečné řeči. Půjdeme za svými úmysly, každý z nás bude jednat podle svého zarputilého a zlého srdce.“ (Jer: 18, 12)

Ježíš mu (Jidášovi) řekl: „Co chceš učinit, učiň hned.“ (J: 13, 27)

39 TEILHARD DE CHARDIN, Pierre. *Chut' žít*. Praha: Vyšehrad, 1970. (francouzský originál: *Comment je crois*. Paris: Éditions du Seuil, 1969), s. 110.

3. Prvotní hřích

V této kapitole se zaměřím na Teilhardův výklad prvotního hříchu. Prvotní hřích je nedílnou součástí evolučního vývoje, jehož součástí je, jak se ukázalo, i vývoj zla. Událost prvotního hříchu se udála v určitém časovém úseku tohoto procesu a stala se díky svému charakteru událostí přelomovou.

Také v této kapitole nejprve představím oficiální učení římskokatolické církve a následně představím Teilhardův výklad prvotního hříchu včetně jeho východisek. V další části srovnám tyto dva principy výkladu prvotního hříchu.

3.1. Prvotní hřích v učení římskokatolické církve

Na rozdíl od vymezení pojmu zla, se o prvotním hříchu v římskokatolické církvi mluví jasně. Definování prvotního hříchu se upevnilo zejména vlivem učení Aurelia Augustina, podobně jako tomu bylo u pojetí zla. Pro dokreslení setrvalosti výkladu uvedu několik textů v chronologickém pořadí.

Nejprve se zastavím u dvou Augustinových výroků: První výrok se týká vývoje člověka a vztahuje se k následujícímu textu encykliky *Humani generis*: „Nepochybují ani o tom, že před stvořením prvního člověka nikdy žádný člověk nebyl.“⁴⁰ Druhý výrok se již přímo týká prvotního hříchu: „V prvním člověku byla pokažena a změněna lidská přirozenost natolik, že musil trpěti ve svých údech odboj neporušené žádostivosti a podléhati nutné smrti, a tak plodit totéž, čím se stal svou neřestí i trestem.“⁴¹

Jestliže se dále podíváme na *Katechismus* vydaný roku 1878, v době Teilhardova mládí, vykládá prvotní hřích následovně. První lidé byli svedeni.

40 AUGUSTINUS, Aurelius, *O boží obci, kniha XXII*. Praha: Vyšehrad 1950, s. 627.

41 AUGUSTINUS, Aurelius, *O boží obci, kniha XXII*. Praha: Vyšehrad 1950, s. 650–651.

Více je o zlu pojednáno například v Augustinových dílech *Vyznání a Katechetické spisy*.

Následky způsobily škody jak na duši (lidé ztratili posvěcující milost, ochabli jim rozum a byla pokažena jejich vůle, byla v nich probuzena zlá žádostivost, díky které se stali náchylnějšími ke hříchu), tak i na těle (pozbyli nesmrtelnost, byli vystaveni různým neduhům; ztratili pozemský ráj; příroda pozbyla původní podobu a úrodnost). Hřích rodičů přešel na všechny jejich potomky.⁴² Srovnáme-li tento výklad se shora uvedeným výkladem Augustinovým, nenalezneme mezi nimi, kromě způsobu vyjádření žádný věcný rozdíl.

Dále je důležité znovu se zastavit se u již zmiňované encykliky Pia XII *Humani generis* z roku 1950.⁴³ Ukážu na její 37. článek, který se týká prvotního hříchu a je ještě více vymežující než článek 36.

Pro věřícího křesťana není možné přijmout názor těch, kteří tvrdí, že po Adamovi žili na zemi skuteční lidé, kteří od něho, jako praotce všech lidí, svůj přirozený rodový původ neodvozovali, anebo podle kterých Adam označoval jakousi skupinu praotců, když naprosto není jasné, jak by bylo možné tyto názory uvést v soulad s tím, co říkají prameny Zjevení a rozhodnutí církevního Magisteria o dědičném hříchu, který pochází z hříchu spáchaného skutečným a jediným Adamem; jenž pak plozením přechází na všechny jako hřích vlastní každému jednotlivě.⁴⁴

Jak je vidět, tento článek encykliky zcela odpovídá výše uvedenému Augustinovu výroku o počátku lidstva, totiž že lidé byli stvořeni bez předchozího vývoje. Zatímco Augustinův výrok není v rozporu s mírou poznání v jeho době, uvedený článek encykliky, který se již prvotního hříchu explicitně dotýká, v rozporu s aktuální mírou poznání v roce 1950 je.

Nakonec, pro doplnění, uvádím soudobý oficiální výklad *Katechismu katolické církve* vydaného roku 1995:

Člověk, pokoušený ďáblem, nechal ve svém srdci vyhasnout důvěru ke svému Stvořiteli. Tím, že zneužil své svobody, neuposlechl Božího příkazu. V tom

42 HULAKOVSKÝ, Jan Evangelista. *Stručný dějepis zjevení Božího*. Praha: Fr. A. Urbánek, 1878.

43 PIUS XII. *Humani generis*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2004.

44 VÁCHA, Marek. *Věda, víra, Darwinova teorie a stvoření podle knihy Genesis*. Brno: Cesta, 2014, s. 143.

spočívá první hřích člověka. Každý další hřích pak bude neposlušností vůči Bohu a nedostatkem důvěry v jeho dobrotu.⁴⁵

V dalších člancích je řečeno, že kvůli prvotnímu hříchu ztratil první pár Boží přátelství a tuto zraněnou přirozenost předal svému potomstvu. To dědičně podléhá nevědomosti, utrpení, vládě smrti. Je nakloněno ke hříchu, který se nazývá žádostivost. Hřích a pád mají svůj původ ve lži a svodech pokušitele.

I tato definice prvotního hříchu je obsahově stejná, jen formulace odpovídá dnešní době. Svědčí to o pevném a neměnném postoji římskokatolické církve v otázce prvotního hříchu.. Jiná a velmi odlišná možnost výkladu, jak uvidíme v následující kapitole, navíc v podání katolického kněze, nutně musela přinést velmi nepříznivou reakci církve.

3.2. Prvotní hřích u Teilharda de Chardin a jeho východiska

Otázka prvotního hříchu je pro Teilharda z následujících důvodů citlivým teologickým bodem. S tradičním učením o prvotním hříchu Teilhard nesouzněl, protože díky svému přírodovědeckému vzdělání a významné praktické činnosti v tomto oboru nahlížel na vývoj z hlediska evoluce. Byl si vědom toho, že se že zákony o vývoji druhů v budoucnu dramaticky nezmění. Jako teolog však neměl v úmyslu se se smyslem učení o prvotním hříchu rozcházet. Pro komplexnost jeho myšlení byl však pro něj problémem způsob výkladu. Soudí, že prvotní hřích, tak, jak je vykládán, je jednou z hlavních příčin, na které naráží snahy o posilování a šíření křesťanských myšlenek. Dokladem může být část nevydaného dopisu P. Augustu Valensinovi (Bílá sobota 1922), kde uvádí:

[...] katechetické podávání pádu stojí v cestě širokému náboženskému proudu, který by rád vplynul do křesťanství, ale který se odvrací, protože se mu zdá,

⁴⁵ *Katechismus katolické církve*. Praha: Zvon, 1995, článek 397.

že by se musel zříci všeho, co cenného a obsažného v poslední době lidské myšlení získalo.⁴⁶

Následující Teilhardův výrok text dopisu upřesňuje:

V takzvané tradiční formě je prvotní hřích všeobecně prezentován jako „řadová“ událost, která (se svým před a po) tvoří osnovu uvnitř dějin. Neexistují však zcela zásadní fyzické a teologické důvody k tomu, abychom na ni hleděli jako na skutečnost transhistorického řádu, která se dotýká (tím, že jí dodává určité zbarvení, či dimenzi) celé naší zkušenosti světa a představy o něm?⁴⁷

Znamená to, že prvotní hřích v tradičním pojetí výkladu začal být, z hlediska pokroku v poznání, těžko pochopitelným dogmatem. Jak pro Teilharda, tak i pro společnost, nebo alespoň její část. Zdá se, že pro Teilharda byl pokus o řešení tohoto problému výzvou.

Prvotní hřích v tradičním pojetí je z hlediska pokroku v poznání těžko pochopitelným dogmatem. Zdá se, že pro Teilharda je pokus o řešení výzvou.

Východiska pro pojednání o prvotním hříchu jsou pro Teilharda samozřejmě totožná s východisky souvisejícími se zlem. Je to východisko přírodovědecké a zároveň teologické.

Přírodovědecké hledisko je charakterizováno v jeho době aktuálním vědeckým poznáním. Je založeno na základě teorie evolučního vývoje, která je platná pro celý vesmír. V případě vyvíjejícího se vesmíru, na rozdíl od vesmíru statického od počátku dokonalého, platí, že i prvotní hřích je součástí mechanismu konvergence a je představitelem negativních sil. Základní body teorie, včetně vývoje, byly vyloženy v předchozí kapitole a ozřejmují Teilhardův myšlenkový postup. Z těchto poznatků a osobních zkušeností Teilhard vyvozuje, že ve vesmíru je veliký (blížící se nekonečnu?) počet

46 RIDEAU, Émile. *Myšlení Teilharda de Chardin*. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma, 2001, s. 378.

47 TEILHARD DE CHARDIN, Pierre. *Jak věřím*. Praha: Vyšehrad, 1998, (francouzský originál: *Comment je crois*. Paris: Éditions du Seuil, 1969), s. 104.

galaxií. Vesmír se skládá, pokud je nám známo, ze stejných stavebních prvků. Podle přírodních zákonů tedy s velkou v těchto galaxiích dochází ke stejnému vývoji zrovna tak, jak v Mléčné dráze, v naší galaxii. Vzhledem k tak velikému množství je málo pravděpodobné, prakticky nemyslitelné, aby v celém vesmíru byla jen jediná planeta, na které by byl lidský život. Učení o jedinečnosti lidstva se v tomto světle jeví jako nepravděpodobné.

Pro řadu otázek ale nemůže přírodovědecké východisko zůstat pro Teilharda osamoceno. Základem jeho teologického východiska jsou následující úvahy:

- Je možné konstatovat, že v celém vesmíru je pouze Země poznamenána prvotním hříchem a proto musí být vykoupena. Potvrzením a důkazem prvotního hříchu je podle zažitých teologických názorů smrt. Ačkoliv smrt jako rozpad, nejen biologická, je dána všem strukturám vesmíru od jeho počátku, je vzdálena jakémukoli morálnímu vlivu Země, nesouvisí s příchodem člověka. To znamená, že zprostit se smrtelnosti, tedy zprostit se i vlivu prvotního hříchu, není možné. V tomto případě by tedy na mnoha místech vesmíru platilo, že tam smrt neexistuje.
- Je možné konstatovat, že ačkoliv je prvotní hřích platný pro celý vesmír, ke vtělení došlo pouze na Zemi. Ostatní vesmírní účastníci o tom byli nějakým způsobem informováni. Tento způsob se vzhledem k množství cílových bodů a jejich rozprostřenosti v čase a prostoru, zdá nemožný (je-li vyloučen zázrak).
- Je možné konstatovat že, navzdory relevantním teoriím je jedinou obydlenu planetou ve vesmíru Země, protože fyzické důkazy neexistují. Tím by ovšem odpadly dva předchozí body a problém by přestal existovat. Také tento přístup je podle Teilharda nevhodný. Staví totiž církve do odmítavé pozice vzhledem k možné ověřitelnosti daného dogmatu.

Jakkoliv vysokou pravděpodobnost těchto úvah však Teilhard nepokládá za jistotu, na které by šlo stavět novou teologii. Nabízí těmito úvahami možnost rozvinutí, obohacení, tradičního pohledu. Následující citát, podložený předchozími řádky, vyjadřuje Teilhardovu naději, že by se církevní postoj mohl změnit. „Nevyhnutelný konec „monogenismu“ (spíše geomonismu) nás, zdá se, nutí (stejně jako tomu bylo, když končil geocentrismus) mnohé naše teologické „představy“ poopravit a změkčit.“⁴⁸

3.3. Dva principy mechanismu prvotního hříchu

V této podkapitole představím dva Teilhardem předložené principy chápání mechanismu prvotního hříchu. Jde o srovnání principu tradičního a moderního (ve smyslu výše uvedených východisek) vidění.

První princip je názor alexandrijské školy, podle které je možné nahlížet na prvotní pád takto. 1. okamžité stvoření ideálního člověka (a tím lidstva). 2. neposlušnost vůči stvořiteli. 3. následný pád do mnohosti. 4. postupná zpětná náprava, opětné sjednocení a návrat k druhému Adamovi.

Přestože tento způsob splňuje podmínky výkladu pádu z hlediska přirozenosti světa i z hlediska christologie, Teilhard s ním zcela spokojen není. Jeví se mu jako nepodložený. Stvoření Adama pokládá za nepochopitelný úkon a jeho popis postrádá jakýkoliv pokus o vysvětlení. Při existenci jediné dokonalé bytosti a jediné zkoušky vidí pravděpodobnost pádu jako mizivou. Bylo-li by to tak, připadal by mu stvořitel jako smolař. Výklad příběhu ze zahrady Eden pokládá za ochuzený, protože Adam a Eva představují celé lidstvo. Jsou jeho prototypy. Jejich příběh je modelovým příkladem cesty lidstva k Bohu.

48 TEILHARD DE CHARDIN, Pierre. *Jak věřím*. Praha: Vyšehrad, 1998, (francouzský originál: *Comment je crois*. Paris: Éditions du Seuil, 1969), s. 155.

Druhý princip je pohled Teilhardův. Jeho slovy způsob moderní, elegantnější, racionálnější, koherentnější. Způsob hodný světa i Boha. Na rozdíl od alexandrijského typu nevidí Teilhard mnohost od počátku hříšnou. Nevidí ji jako „střepey rozbité vázy, ale jako základní hlinu, z níž bude všechno uhněteno.“⁴⁹ Mnohost není druhotná, jako následek „pádu“, ale původní, esenciální forma bytí. Vývoj v tomto případě má lineární průběh. Člověk se na scéně života objevuje, jak bylo zmíněno, ve vhodném období, v období hominizace. Spolu s člověkem se objevuje prvotní hřích. Ten je s mechanismem tvoření spjat. Ve vývoji, v uspořádávání systému, dochází nutně k fyzickým omylům a od fáze uvědomování a reflexe i k mravním omylům. V evolučním pojetí vesmíru má prvotní hřích, stejně tak jako zlo, jiný původ, než v pojetí statickém, od počátku bezchybném. Je to nevyhnutelná součást vývoje, sjednocování mnohosti. Takto nahlíženo není prvotní hřích určen přesnými časoprostorovými souřadnicemi. Není ani jednotlivou událostí, jak to odpovídá alexandrijskému principu. Je „stavem, který jako důsledek chyb, rozsetých po celé dráze lidstva, postihuje celou lidskou masu v celém jejím objemu.“⁵⁰ Prostor i čas přesahuje a zároveň ovlivňuje. Určuje charakter daného prostředí a vede k další lidské zkušenosti.

3.4. Shrnutí

Pro Teilharda de Chardin byl z hlediska nových poznatků nepřijatelný tradiční římskokatolický výklad události prvotního hříchu. Se smyslem učení o prvotním hříchu však v rozporu nebyl.

Z předchozího vyplývá, že ve světě, který byl stvořený, je třeba najít původce zla. Naopak ve světě, který se postupně vyvíjí, je zlo součástí

49 MARTELET, Gustave. *Teilhard de Chardin, prorok Krista vždy většího*. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma, 1998, s. 129.

50 TEILHARD DE CHARDIN, Pierre. *Chut' žít*. Praha: Vyšehrad, 1970, s. 174.

neuspořádané mnohosti a objevuje se v celém procesu sjednocování mnohého. Je tedy jedním zlom z řady. Je to však zlomový bod, ve kterém se zlo posouvá do vyšší úrovně. S člověkem přichází zlo v podobě řady hříchů, zejména vědomých. „Přičemž ty úplně první (nejvíce rozhodující, ale nejméně vědomé v lidských dějinách) mohou být od celé série odděleny a označeny jako prvotní hřích.“⁵¹ Opravou nebo změnou náhledu na princip prvotního hříchu by zmizel nesoulad mezi jeho tradičním výkladem a moderním myšlením.

Člověku byla dána svoboda rozhodování, ale také odpovědnost. Spolu s ní možnost a povinnost podílet se na stvoření a o stvoření pečovat. Aby vývoj a stvořitelské dílo pokračovalo, je třeba poznání. Poznání a touha po něm je samozřejmě také vzestupný evoluční proces. Chybování a sklon ke zlému, hříšnému, jednání jsou s ním logicky spojeny, jak je z předchozího výkladu zřejmé. Myšlení a touha po poznání jsou člověku vlastní. Okamžik, kdy si člověk možnost myšlení uvědomil, by se mohl ztotožňovat s okamžikem prvotního hříchu. Podle Teilharda se ovšem tato událost neodehrála v jednom okamžiku a pouze u jednoho člověka, či páru. Současně to pro člověka znamená okamžik, období, přechodu na vyšší kvalitativní úroveň. Možnost myšlení se všemi neoddělitelnými negativy se stává hříchem dědičným.

Teilhard uznával, že přijetí jeho teorie naráží na těžkosti. Nevěřil, že v dogmatu o prvotním hříchu bylo řečeno vše, že je vše uzavřeno. Příkladem v církevních dějinách může být opuštění geocentrismu. Nabízí novou perspektivu pohledu. Sám cíl si jako vědec ale předvídat nedovolí. Věří však v úspěšný pokrok křesťanského myšlení.

51 MARTELET, Gustave. *Teilhard de Chardin, prorok Krista vždy většího*. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma, 1998, s. 129.

Závěr

V práci jsem nejprve uvedl životopis Teilharda de Chardin a následně jsem ve dvou kapitolách shrnul pohled na zlo tak, jak ho vidí Teilhard de Chardin na základě evolučního procesu. V návaznosti na jeho pojetí vývoje zla následuje pohled na problematiku prvotního hříchu. V každé kapitole byl představen vztah římskokatolické církve na dané téma, Teilhardova východiska s objasněním jeho postupu v návaznosti na evoluční teorii a z toho plynoucí závěry.

V otázce zla je nejdůležitější a nosnou myšlenkou to, že hmota a duch nejsou odděleny, ale jsou dvěma stavy souhlasného vesmíru. Vědomí je již od prvopočátku vývoje v hmotě přítomné, byť v nepostřehnutelném stavu. Během vývoje vznikají kombinací a zvětšováním komplexů nové uzavřené celky, které vykazují známky samostatnosti. Každý nižší celek v sobě nese zárodek celku vyššího a ten zase stopy všech předchozích. Proces Teilhard nazývá korpuskulizací a celky korpuskulemi. Postupným vývojem se stává složitější fyzická a současně i psychická složka korpuskulí. Stejně tak je to i se zlem, které je, v souladu s přírodními zákony neoddělitelnou součástí vývoje a je přítomné ve všech jeho etapách. V počátcích jako zlo nevědomé. Postupně s nabýváním vědomí dostává i zlo složitější, a s příchodem člověka navíc sofistikovanou podobu. Františka Jirousová uvádí shrnující citát Teilhardova životopisce Clauda Cuenota:

„Když vstupuje na scénu člověk, stává se zákonodárcem přírody, to znamená, že je mu svěřeno bytí, které má přijít, je pověřen vytvořit více bytí, objevit bytí, které má přijít. Tím, že člověk nalézá hodnoty, vytváří bytí. Ale právě z toho důvodu zaujímá zlo obrovský prostor, protože je napojeno na lidskou svobodu.“⁵²

52 JIROUSOVÁ, Františka. Evoluce jako cesta k Bohu v díle Teilharda de Chardin. In *Reflexe, filosofický časopis. Číslo 1. Roč. 4*. Praha: Oikoymenh, 2012, s. 60.

Na základě principu evolučního vývoje zla vykládá Teilhard de Chardin i prvotní hřích. Ve shodě s touto teorií je zřejmé, že prvotní hřích není záležitostí pouze Adama a Evy. V epochách zlomu, postupu do vyšší hladiny se přechodně nahromadí mnohem větší počet zúčastněných organismů (například brontosaurů, lidoopů), jak to potvrzují paleontologické nálezy. Ty jsou pak aktéry přechodového děje. Analogicky, lidstvo nevzniklo z jediného páru. Biblické podání je symbolické. Prvotní a zároveň dědičný hřích leží v aktu poznání a ve svobodné možnosti jeho užití. „Ze stromu poznání dobrého a zlého však nejez. V den, kdy bys z něho pojedl, propadneš smrti“ (Gen: 2, 17). Poznání souvisí s dobrým a zlým. Dědičný hřích, hřích, se kterým se člověk rodí, je potřeba a touha po poznání, se vším dobrým i zlým. V kapitole je porovnán prvotní hřích podle podání alexandrijské školy s podáním Teilhardovým. Důležitým poznatkem plynoucím z evoluční teorie je, že prvotní hřích není spoután s příchodem člověka. Je obecně spojen se vším bytím, protože při vzniku bytí se „okamžitě objevuje utrpení a špatnost jako jeho stín – nejen jako výsledek sklonu k nečinnosti a sobectví, který u tvorů nacházíme, ale i (a to je více znepokojivé) jako nutný důsledek jejich snahy o pokrok“⁵³.

Vztah s církví byl pro Teilharda de Chardin složitý. Teilhard byl členem Tovaryšstva Ježíšova, řádu, ve kterém se snoubí věda a víra. Přesto měl s římskokatolickou církví a řádem kvůli svým avantgardním, ale vědecky podloženým názorům, celoživotní potíže. Byl přesvědčován k tomu, aby se zdržel jakýchkoliv projevů, které by byly v rozporu s tradičním církevním učením, a dokonce udán u římské kurie. Ještě v roce 1951 ale Teilhard ujišťuje dopisem generála Jezuitského řádu o svém stále větším připoutání ke křesťanství. Zdrojem problémů byl rozdílný způsob výkladu týkající se zla,

53 HAUGHT, John F. Bůh pro evoluci: Paul Tillich a Pierre Teilhard de Chardin. In ALTRICHTER, Michal, (ed.). *Pierre Teilhard de Chardin. Svatá Hmota. Soubor studií*. Olomouc: Centrum Aletti, 2005, s. 130.

původu člověka a prvotního hříchu. Zlo je v Teilhardově výkladu součástí lineárního vývoje od samého počátku, římskokatolická církev ho spojuje se stvořením člověka. Zatímco Teilhard počítá s postupným vzestupem člověka, římskokatolická církev uvažuje počátek existence lidstva od jediného člověka, Adama. Prvotní hřích římskokatolická církev definuje jako pochybení prvního páru lidí v jednom okamžiku. Teilhard ho vysvětluje jako událost v delším časovém horizontu (čas není veličinou termodynamických zákonů) ve smyslu principu evoluce, na větší ploše a za účasti více bytostí.

Zdá se, že i tento postoj církve je dokladem Teilhardovy teorie. Totiž, že v době přechodu dochází vlivem zvýšené entropie k potížím. Lpění na starých jistotách a neochota k novému. Možné zlo se zárodkem dobra. Přechodová fáze pak může trvat libovolně dlouho.

Pro Teilharda je cílem křesťanské víry zachování Krista, který stojí v čele veškerého stvoření. To znamená, že Kristus stojí v čele celého vesmíru. V případě, že by prvotní hřích zůstal definován v původním pojetí, pak by z pohledu moderní kosmologie byl událostí, která se stala na konci třetihor na planetě Zemi. Znamená to, že i moc Krista by se zúžila pouze na malou výseč vesmíru.

Kristus by, vzhledem ke svému božství, nepochybně pořád ještě měl formální právo být označen za vládce všech ostatních oblastí kosmu, ale přestal by být v plném a fyzickém smyslu slov svatého Pavla (Kol: 1,7) tím, v němž všechno spočívá.⁵⁴

54 TEILHARD DE CHARDIN, Pierre. *Jak věřím*. Praha: Vyšehrad, 1998, (francouzský originál: *Comment je crois*. Paris: Éditions du Seuil, 1969), s. 106.

Teilhard byl vědec a kněz. Pragmatik pevný ve svých postojích. S vědeckou důkladností řešil výzvy, které před ním stanuly. Přestože v průběhu jeho života, tak po jeho smrti byly jeho teorie také kritizovány, ukazuje se ve světle moderní vědy, že mnohá část jeho teorií předstihla dobu a nelze je radikálně odmítnout ani z teologického hlediska. Naopak, pro rozvoj vztahu mezi vědou a náboženstvím má Teilhard kladný přínos. V jeho vědecké práci mu šlo především o toto propojení. Považoval ho za životně důležité. Jak pro budoucnost vědy, tak pro budoucnost křesťanství a pro duchovní sjednocování. Teilhardovo myšlení bylo postaveno na teorii evoluce a vycházelo z přírodních věd, ale pouhé vědecké vidění světa bylo podle něj příliš chudé. Velmi dobře toto propojení shrnuje Josef Ondok:

Teilhardova vize vyvíjejícího se světa s postupnou personalizací není v pravém slova smyslu fyzikou ani teologií, ale imaginativní extrapolací myšlenky evoluce směrem k pochopení procesu vývoje světa na základě náboženských intuicí, zahrnujících i přesvědčení, že pohyb vývoje nemůže být slepý, že vesmírný proces rozvoje nemůže ztroskotat.⁵⁵

Vinit Teilharda z přehnaného optimismu, nebo vlažného přístupu k problémům doby je mylné. Teilhard de Chardin projevy zla chápal jako málo kdo jiný, vždyť s ním měl hojně osobní zkušenosti ve všech podobách. Sám k tomu dodává: „Aby byl člověk člověkem, musí mít všechno lidské vyzkoušeno až do konce.“⁵⁶ V jeho pojednání zlo vystupuje jako obecná kategorie komplexu vývoje a v těchto souvislostech se také o něm vyjadřuje. Všechny kritické fáze pokládal za součást vývoje, za fáze přechodné. Každý nový zrod je totiž provázen obtížemi.

Jestliže uvážíme východiska, která Teilharda k jeho závěrům vedla, a sledujeme pozorně jeho postupy, dojdeme k závěru, že je to logický a elegantní návrh řešení otázek výkladu zla a prvotního hříchu. Můžeme

⁵⁵ ONDOK, Josef P. *Přírodní vědy a teologie*. Brno: CDK, 2001, s. 63.

⁵⁶ GÖRRESOVÁ, Ida Friederike. *Syn země: Člověk Teilhard de Chardin*. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma, 1998, s. 42.

dokonce říci, že Chardinovo pojetí zla má svou analogii v učení církevních otců. Kardinál Tomáš Špidlík konstatuje, že se Teilhard de Chardin podvědomě k teologii církevních otců vrací. Ti neoddělovali pozorování přírody od teologie. Pro Órigena, svatého Basila a další svět slovem Božím v konkrétní formě. „Kdo je duchovní, rozumí tomu slovu. Bůh to slovo vyřkl na počátku, ale je stále činné, píše Basil. Teilhard by k tomu dodal: Bůh na počátku začal mluvit a stále mluví skutečností.“⁵⁷

57 ŠPIDLÍK, Tomáš. Teilhard de Chardin. In ALTRICHTER, Michal, (ed.). *Pierre Teilhard de Chardin. Svatá hmota. Soubor studií*. Centrum Aletti, 2005, s. 172–173.

Seznam literatury

Primární zdroje

TEILHARD DE CHARDIN, Pierre. *Vesmír a lidstvo*. Praha: Vyšehrad, 1990, (francouzský originál: *Le phénomène humain*. Paris: Éditions du Seuil, 1969).

TEILHARD DE CHARDIN, Pierre. *Jak věřím*. Praha: Vyšehrad, 1998, (francouzský originál: *Comment je crois*. Paris: Éditions du Seuil, 1969).

TEILHARD DE CHARDIN, Pierre. *Chut' žít*. Praha: Vyšehrad, 1970. (francouzský originál: *Comment je crois*. Paris: Éditions du Seuil, 1969).

Sekundární zdroje

AUGUSTINUS, Aurelius. *Katechetické spisy*. Praha: Krystal OP, 2005.

AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci, kniha XXII*. Praha: Vyšehrad, 1950.

AUGUSTINUS, Aurelius. *Vyznání*. Praha: Kalich, 2012.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona včetně deuterokanonických knih. Ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 1993.

Dokumenty II. vatikánského koncilu. Praha: Zvon, 1995.

GÖRRESOVÁ, Ida Friederike. *Syn země: Člověk Teilhard de Chardin*. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma, 1998.

GROSS, Walter, KUSCHEL, Karl-Josef. *Bůh a zlo*. Praha: Vyšehrad, 2005.

HAUGHT, John F. Bůh pro evoluci: Paul Tillich a Pierre Teilhard de Chardin. In ALTRICHTER, Michal, (ed.). *Pierre Teilhard de Chardin. Svatá Hmota. Soubor studií*. Olomouc: Centrum Aletti, 2005.

HÉRONNIÈRE, Édith de la. *Teilhard de Chardin. Mystika přerodu*. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma, 2009.

HULAKOVSKÝ, Jan Evangelista. *Stručný dějepis zjevení Božího*. Praha: Fr. A. Urbánek, 1878.

JIROUSOVÁ, Františka. Evoluce jako cesta k Bohu v díle Teilharda de Chardin. In *Reflexe, filosofický časopis. Číslo 1. Roč. 4.* Praha: Oikoymenh, 2012.

JIROUSOVÁ, Františka. Pojetí utrpení a zla v evoluční teorii Teilharda de Chardin. In *Reflexe, filosofický časopis. Číslo 51.* Praha: Oikoymenh, 2016.

Katechismus katolické církve. Praha: Zvon, 1995.

KONZALOVÁ, Magda. Příspěvek k vytváření obrazu nejstarších organizmů v historii země. In MIKEŠ, František, (ed). *Teilhard, evoluce a globální spiritualita.* Olomouc: Universita Palackého v Olomouci, 2008.

MARTELET, Gustave. *Teilhard de Chardin, prorok Krista vždy většího.* Olomouc: Refugium Velehrad – Roma, 1998.

ONDOK, Josef P. *Přírodní vědy a teologie.* Brno: CDK, 2001.

PIUS XII. Humani generis. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2004.

RIDEAU, Émile. *Myšlení Teilharda de Chardin.* Olomouc: Refugium Velehrad – Roma, 2001.

SOKOL, Jan. Teilhard tehdy a dnes. In MIKEŠ, František, (ed). *Teilhard, evoluce a globální spiritualita.* Olomouc: Universita Palackého v Olomouci, 2008.

ŠPIDLÍK, Tomáš. Teilhard de Chardin. In ALTRICHTER, Michal, (ed.). *Pierre Teilhard de Chardin. Svatá hmota. Soubor studií.* Centrum Aletti, 2005.

VÁCHA, Marek. *Věda, víra, Darwinova teorie a stvoření podle knihy Genesis.* Brno: Cesta, 2014.

VIALLET, François Albert. Pierre Teilhard de Chardin. In ALTRICHTER, Michal, (ed.). *Pierre Teilhard de Chardin. Svatá Hmota. Soubor studií.* Olomouc: Centrum Aletti, 2005.

VOJTEK, František. *Cesty k Teilhardovi de Chardin.* Praha: Křesťanská akademie Řím, 1996.

ŽELIVAN, Pavel. *Teilhard de Chardin.* Roma: Accademia Cristiana 1968.